

Леонід Гіренко — дослідник гризунів, еколог, екотоксиколог, музеолог, науковий редактор

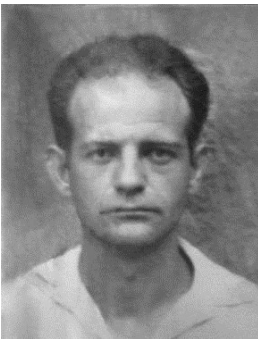
Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Leonid Hirenko, a researcher of rodents, ecologist, ecotoxicologist, museologist, and scientific editor. — Researcher Leonid Girenko represented the Kyiv school of mammalogists and ecologists, which was formed by Pavlo Svyridenko at the Institute of Zoology of the Academy of Sciences of UkrSSR and at its biostations in Bila Tserkva and Teremky. Girenko's research has significantly contributed to the knowledge on the ecology and distribution of little-studied species, such as the black rat and pine voles, as well as population cycles of various vole species distributed in the forest-steppe (bank, pine and common voles). Another area of work on budget topics was the development of methods to determine the doses of toxic substances, which began to be widely used for rodent control. The researcher also worked as the scientific editor of the *Bulletin of Zoology* from the beginning of this journal (1967).

Біографічні деталі

Леонід Леонідович Гіренко (Гиренко) народився 12 листопада 1918 р., у Києві, у сім'ї знаного медика-ларинголога. Після шкільного навчання поступив на біофак Київського університету (1936 або пізніше), проте навчання обірвала війна. В окупації працював лаборантом у медлабораторії. По війні закінчив навчання в Київському університеті й поступив до аспірантури в Інститут зоології АН УРСР (1947–1950), під керівництвом П. Свириденка. Не раз зазнавав утисків через те, що в час окупації Києва залишався у місті.

Дисертаційні дослідження проводив на базі Теремки й у дендропарку Олександрія. Після захисту продовжив працю у відділі екології, згодом став секретарем із захисту дисертацій (1960-ті рр.), а з 1967 р. став першим науковим редактором журналу «Вісник зоології», в якому працював до кінця життя. Помер 4 січня 1975 р.

Рис. 1. Леонід Гіренко. Фото з особового аркуша з обліку кадрів в ІЗАН від 12.07.1947.

Ключові доробки в галузі теріології

Його зростання в науці відбувалося під керівництвом проф. В. Артоболевського, який у роки навчання Л. Гіренка в університеті завідував Зоологічним музеєм КДУ і залучав до зоології студентів. Перші експедиційні дослідження провів студентом за завданням Артоболевського спільно з К. Шкільним, І. Горбатюком та М. Губаревим, з якими був відряджений Радою Зоологічного музею КДУ до Чернігівщини для дослідження фауни р. Сож та Дніпра; експедиція відбулася 1937–1938 р. і її результати було викладено у статті «Матеріали до фауни птахів і звірів північного Наддніпров'я Чернігівщини» (Шкільний & Гіренко 1939).

В академії Леонід Гіренко став учнем академіка П. Свириденка, присвятивши значну частку своїх досліджень порівняльній екології різних видів полівок. Такі дослідження проводилися ним на біостаціонарах у Білій Церкві та в Теремках як експериментальних базах відділу екології тварин ІЗАН. Врешті, це результувалося низкою важливих публікацій по популяційній екології полівок, що було узагальнено у дисертації «Порівняльна екологія чагарникової, сірої й рудої (лісової) полівок», захищеної під керівництвом П. Свириденка в Інституті зоології (Київ) 1954 року.

Одними з найпримітніших його праць того часу стали статті «До питання про поширення чорного щура в УРСР» (рос.) (Гіренко 1950), «Значення нюхового рецептора під час розшуку гризунами корму» (рос.) (Свириденко & Гіренко 1951), «До екології чагарникової полівки» (1952), «Методи визначення та обліку чисельності шкідливих гризунів та боротьба з ними» (рос.) (1957), «Нові дані з екології та географічного поширення в УРСР української чагарникової полівки...» (Гіренко 1960).

Подальші дослідження включали аналіз отруйних принад (надто фосфіду цинку), що стало завданням відділу і відокремленої згодом від нього групи з вивчення екотоксикології. Це відбито в таких працях, як «Про можливість розширення сезону застосування отруєних принад у боротьбі з крапчастими ховрахами» (Гіренко 1955), «До методики визначення смертельних доз фосфіда цинку» (1957, інші публікації 1955–1957 рр.).

Серед важливих розробок, надалі багаторазово використаних на практиці досліджень відділу екології (дослідження В. Гайченка, М. Шевченка, О. Купка, С. Тесленка та ін.), стала розробка оригінальної моделі аналізатора споживання кисню гризунами за різних умов (температура, кількість тварин у групі тощо) (Гіренко 1967a). Важливим аспектом його досліджень, підкріпленим як польовими, так і віварними спостереженнями, став аналіз пристосувального значення плямистого забарвлення ховрахів у комбінації з інстинктами затаювання молодих та втечі у дорослих (Гіренко 1967b). Однією з пізніх праць дослідника став опис нової й судячи з усього останньої знахідки «садової соні» — еліоміса, зразок якого зберігся в Залі ссавців на експозиції в ННПМ (Гіренко & Литвиненко 1971).

Рис. 2. Леонід Гіренко в експедиції 1974 р. (фото з архіву І. Рогатко). Це єдина відома автору фотографія науковця після 1947 р. і, очевидно, одна з останніх його фотографій. Ці фото було представлено в нещодавньому огляді наукового спадку дослідника (Загороднюк 2015).

Важливо також відзначити участь науковця в розбудові теріологічної експозиції Центрального науково-природничого музею (нині ННПМ). Ним розроблено і змонтовано декілька тематичних вітрин про морфологію, остеологію та мінливість забарвлення ссавців.

У спадок від Л. Гіренка залишилося небагато матеріалів — 20 публікацій періоду 1939–1974 рр., 15 статей до Української енциклопедії, невеликі збори різних видів ссавців, що зберігаються в теріологічній колекції ННПМ, а також колекція черепів чагарникових норичь у робочих матеріалах автора.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Був мужньою людиною, яка пережила не тільки лихоліття окупації Києва німецькими військами (1941–1943), але й подальші утиски за цей сегмент біографії з боку колишніх фронтовиків і партійних босів, а згодом, набувши на нервовому ґрунті важких форм псоріазу, продовжував активно працювати як за науковими темами, так і за редакційними задачами, як науковий редактор «Вісника зоології», започаткованого 1967 р.

Небайдужість дослідника до розвитку «своєї» галузі науки позначилася на наявності не тільки суто теріологічних публікацій, але й хронік та інформацій про колег, конференції та інші події наукового життя. Леонід Гіренко написав низку інформаційних і хронікальних статей, як от пам'яті колеги з СЕС Василя Василенка (1967), до 75-річчя свого вчителя Павла Свириденка (1968), рецензію на книгу П. Смірнова «Еколого-фізіологічні дослідження гризунів» (1970) та книгу М. Лозана «Гризун Молдови» (1974) тощо.

У пам'ять про дослідника автор написав статтю (Загороднюк 2015) та створив дослідницький профіль у Scholar Google:

<https://scholar.google.com.ua/citations?user=5V1cmIcAAAAJ>

Література

- Абеленцев, В., Л. Гіренко. 2022. Методи обліку чисельності гризунів¹. *Novitates Theriologicae*, **13** (2022): 121–129. doi: <http://doi.org/10.53452/nt1351>
- Гіренко, Л. Л. 1950. К вопросу о распространении черной крысы в УССР. *Труды Зоологического музея. Том 2*. Київський державний університет, Київ, 75–95.
- Гіренко, Л. Л. 1956. Деякі зауваження до застосування отруєних принад у боротьбі з гризунами. *Доповіді Академії наук Української РСР*, № 2: 197–199.
- Гіренко, Л. Л. 1960. Нові дані з екології та географічного поширення в УРСР української чагарникової полівки — *Microtus (Pitymys) subterraneus ucrainicus* Vinogr, 1922. *Праці Інституту зоології АН УРСР*, **16**: 31–42.
- Гіренко, Л. Л. 1967 а. Анализатор потребления кислорода (новая конструкция прибора для определения интенсивности потребления кислорода мелкими грызунами при разных температурах). *Вестник зоологии*, № 5: 88–94.
- Гіренко, Л. Л. 1967 б. О биологическом значении окраски суслика крапчатого (*Citellus suslicus* Guld.). *Вестник зоологии*, № 6: 73–76.
- Гіренко Л. Л., Е. Ф. Литвиненко. 1971. Находка садовой сони (*Eliomys quercinus* L., 1776) на Украине. *Вестник зоологии*, № 1: 46–51.
- Загороднюк, І. 2014. Теріологічні дослідження Леоніда Гіренка. *Праці Теріологічної школи*, **12**: 114–126.
- Свириденко, П. А., Л. Л. Гіренко. 1951. Значение обонятельного рецептора при разыскивании грызунами корма. *Труды Института зоологии АН УССР*, **6**: 94–116.
- Шкільний, К. С., Л. Л. Гіренко. 1939. Матеріали до фауни птахів і звірів північного Наддніпров'я Чернігівщини. *Київський державний університет. Студентські наукові праці. Збірка 4*. Київ, 123–154.

ЗАГОРДНЮК, І. Леонід Гіренко — дослідник гризунів, еколог, екотоксиколог, музеолог, науковий редактор. — Дослідник Леонід Гіренко представляв київську школу теріологів-екологів, яку формував Павло Свириденко в Інституті зоології АН УРСР та його біостанціях у Білій Церкві та в Теремках. Завдяки дослідженням Гіренка суттєво розвинуто знання про екологію й поширення маловивчених видів, як от пацюка чорного та полівки підземної, а також популяційні цикли низки видів полівок, поширених у Лісостепу (лісова, підземна та звичайна). Ще одним напрямом роботи за бюджетними тематиками стала розробка методик визначення доз отруйних речовин, що почали широко використовувати для контролю гризунів. І третій напрям роботи дослідника — він був науковим редактором «Вісника зоології» з початку цього видання (1967).

---

¹ Ця маловідома, проте важлива праця дослідника перевидана нещодавно (з невеликими скороченнями і перекладом українською) у 13 числі бюлетеню *Novitates Theriologicae*.